

Var och när uppstår skada på gröda av tranor, gäss och svanar?

Foto: Johan Månsson

- Antalet gäss, sångsvanar och tranor i Sverige och övriga Europa har ökat de senaste årtiondena.
- Fåglarna väljer gärna att beta på fält med växande grödor och kan därmed orsaka skördeförluster.
- I den här studien har vi använt de skaderapporter som upprättas när lantbrukare anmäler skador av tranor, gäss och svanar till länsstyrelsen.
- Vi kunde urskilja sex olika regioner i Sverige med tydliga mönster för tidpunkt för skador, utsatta grödor samt skadegörande arter.
- Korn var den gröda som föredrogs mesta av alla fåglarna.
- Trana, vitkindad gås och grågås stod för majoriteten av skadorna.
- Denna kunskap kan användas för att avgränsa regioner med liknande skademönster och anpassa motåtgärder efter specifika förhållanden.

Författare: Teresa Montras-Janer, Jonas Knape, Marianne Stoessel, Lovisa Nilsson, Ingunn Tombre, Tomas Pärt, Anders Jarnemo, Maria Levin och Johan Månsson.

De betande fåglarna kan orsaka stora och kostsamma skador för lantbruket. Vi har undersökt hur skador på gröda varierar under året i olika områden i Sverige under åren 2000–2015. Vi har även studerat vilka grödor som är mest utsatta samt vilka arter som orsakat skadorna. Som underlag har vi använt information från skaderapporter (besiktningar på gröda) som genomförs när lantbrukare anmäler skador till länsstyrelsen.

Tre grundläggande faktorer påverkar viltskador

I likhet med skador av annat vilt påverkas skador av stora betande fåglar av tre grundläggande faktorer:

- 1) Resurstillgång.
- 2) Förekomst och antal fåglar som orsakar skadan.
- 3) Hur resurstillgången och förekomsten av den skadegörande arten överlappar i tid.

Storleken på skadorna kan även påverkas av andra faktorer som väder och förebyggande åtgärder. Stora skillnader i klimat, jordmån, topografi och grödoval mellan olika områden kan också påverka risken för skador på olika platser.

Anpassning efter säsong skapar mönster

Gäss, svanar och tranor är flyttfåglar med ett stort gemensamt utbredningsområde. De har

lätt att förflytta sig långa sträckor. Var och när dessa fåglar uppträder varierar mellan olika årstider beroende på flyttvägar och deras anpassning till säsongförändringar. Därför varierar antalen av dessa arter i tid och rum.

Fåglarna anpassar flytt och rastning efter födotillgång och väder, men är samtidigt trogna de områden där de rastar, häckar och övervintar. Eftersom både jordbruk och fåglar följer regelbundna säsongvariationer, borde också skador på gröda uppstå enligt någorlunda regelbundna mönster år efter år.

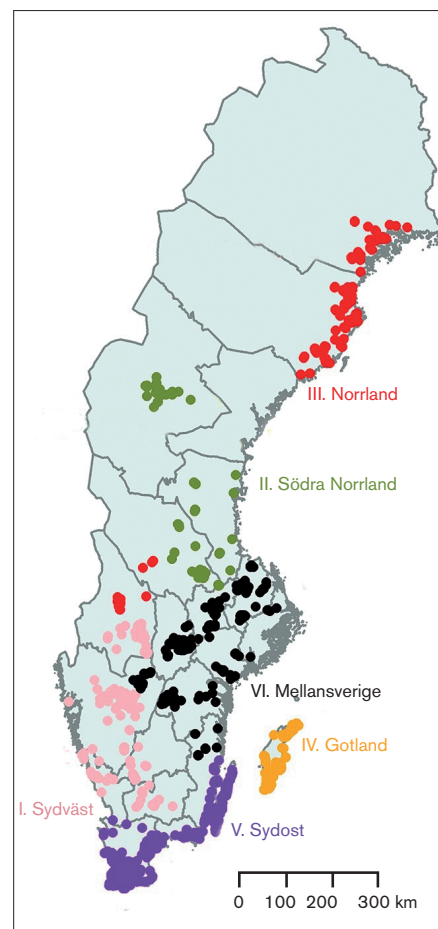
Genom att öka kunskapen om variationen i skador över både tid och rum är det möjligt att skräddarsy åtgärder för att minska skadorna. Det behövs därmed en mer detaljerad kunskap om när och var skador uppstår, samt vilken eller vilka arter som orsakar skadorna.

Geografiska skillnader

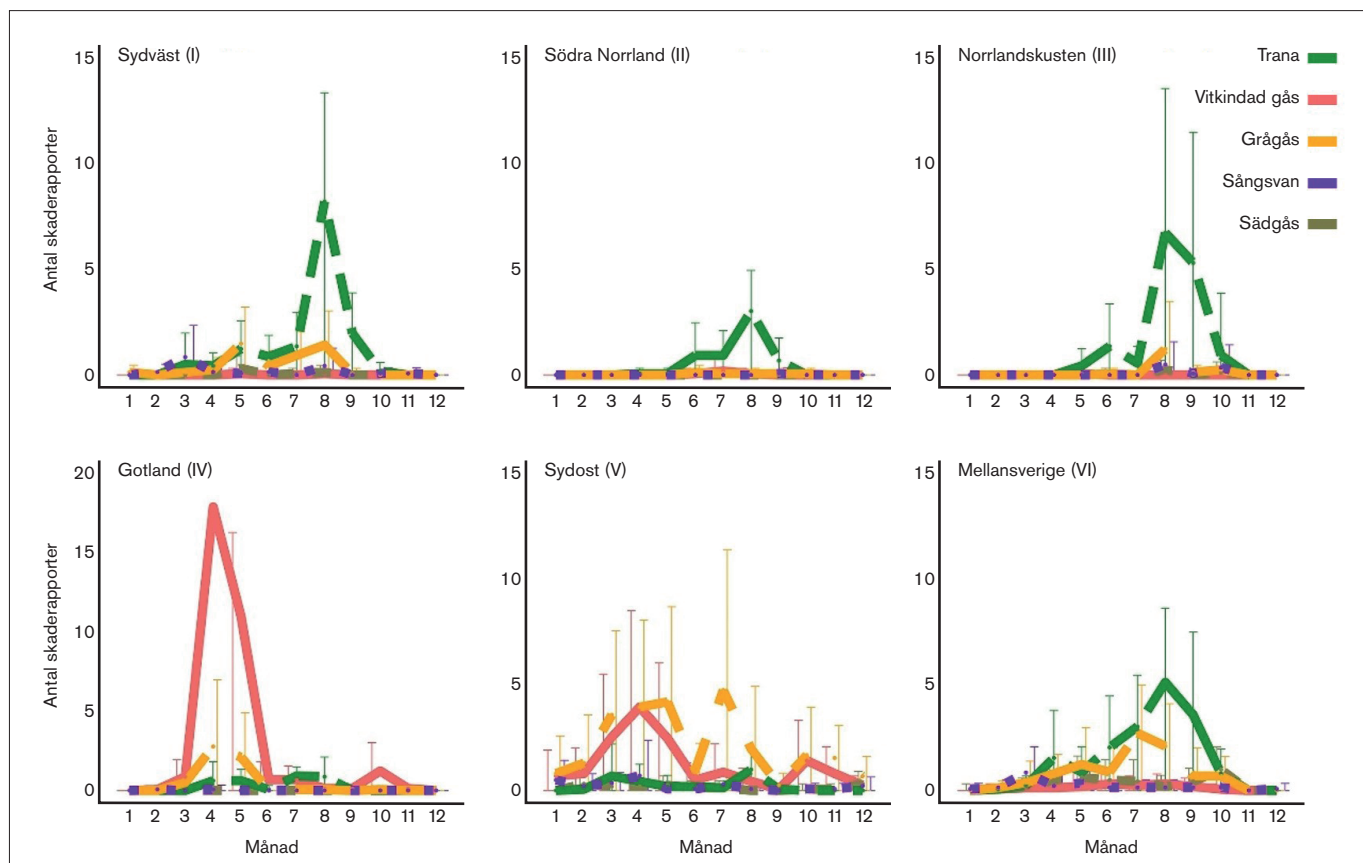
Vi kunde identifiera sex olika regioner med tydliga mönster för när skador uppstår (figur 1). Vi fann här säsongsmässiga mönster med regelbundna skadetoppar som var tämligen stabila mellan år (figur 2).

Skadetoppar vår-sommar i sydöstra Sverige

Region Sydost hade en skadetopp under mars-maj med skador i huvudsak av vitkindad gås och grågås, samt en topp i juli med skador

Figur 1. Rumslig fördelning av 2194 skaderapporter i Sverige. Sex regioner med tydliga mönster för tidpunkt för skador, utsatta grödor och skadegörande arter.

Figur 2. Sammanlagt antal skaderapporter (medelvärden och standardavvikelser) per månad (1–12) under åren 2000–2015. Notera avvikande skala på y-axeln för Gotland.

Foto: Johan Månsson

av grågås. Hälften av skadorna av vitkindad gås gällde vall, medan majoriteten av grågåsens skador gällde korn.

På Gotland sågs en topp i april-maj med nästan uteslutande skador av vitkindad gås på vall.

Region Mellansverige hade mest skador under juni-september. Dominerande var dels skador av trana på korn och potatis, dels skador av grågås på korn. Även skador av sångsvan på raps förekom.

Skadetopp sensommar i väster och norr

I de västliga och nordliga regionerna nådde skaderapporterna en topp i augusti till början av september. Nästan alla dessa rapporter gällde transkador på korn, men i region Mitt även transkador på potatis.

I Sydväst förekom det även skador på vete och vall, framförallt orsakade av grågås till-

sammans med vitkindad gås och i viss mån trana.

Vilka grödor är mest eftertraktade?

Ett sätt att undersöka vilka grödor som är eftertraktade av fåglarna är att titta på hur mycket en gröda betas i förhållande till hur mycket som finns av grödan i odlingslandskapet. Om till exempel majoriteten av fåglarna återfinns på en relativt ovanlig gröda i landskapet visar det att grödan är högt eftertraktad. Det betyder att fåglarna aktivt har sökt upp just den grödan och att de inte är slumpmässigt fördelade bland olika grödor.

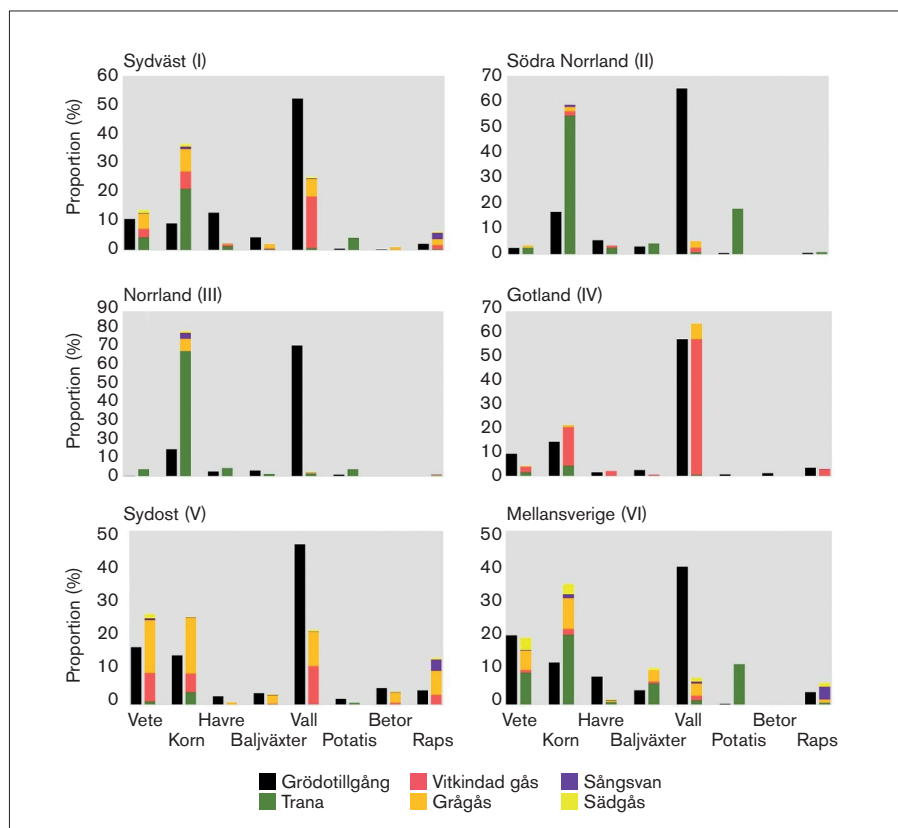
Variation mellan olika grödor

En variation i skadenivå mellan olika grödor påverkas inte bara av fåglarnas födoval utan även av lantbrukarnas vilja att rapportera skador. Det är till exempel troligare att lantbrukare anmäler skador som är mer kostsamma (som skador på potatis) i högre grad än skador där den ekonomiska förlusten är mindre (som skador på korn och vall). Detta måste tas med i tolkningen av resultaten.

Trots att viljan att rapportera kan variera mellan olika grödor, kunde vi se att det fanns en stor variation i skadenivå mellan olika grödor. Vi kunde även urskilja intressanta skillnader mellan olika fågelarters val av grödor (figur 3).

Korn gillas av alla

En gröda som sticker ut särskilt är korn. Det var eftertraktat av alla arter, med ett högt nyttjande i förhållande till tillgång i samtliga

Figur 3. Tillgänglighet av olika grödor (andel av areal) i regionerna och fördelningen av skaderapporter för åtta vanliga grödoslag. I kategorin "vall" ingår även betesmark.

regioner (figur 4). I Sydväst, Mitt, Norrlands-kusten och Mellansverige var det framförallt trana som orsakade skador på korn, medan det i Sydost i huvudsak var grågås och på Gotland vitkindad gås.

Tranor äter gärna potatis

Potatis utövade en stor dragningskraft på trana med ett högt till mycket högt nyttjande i alla regioner utom Sydväst och Gotland. Trana hade även ett högt nyttjande av baljväxter och vete.

Sångsvan skadar raps

Raps var mycket attraktivt för sångsvan med ett högt nyttjande särskilt i Sydost och i Ost, men även i Sydväst. I Sydväst låg också grågås bakom flera av skadorna på raps.

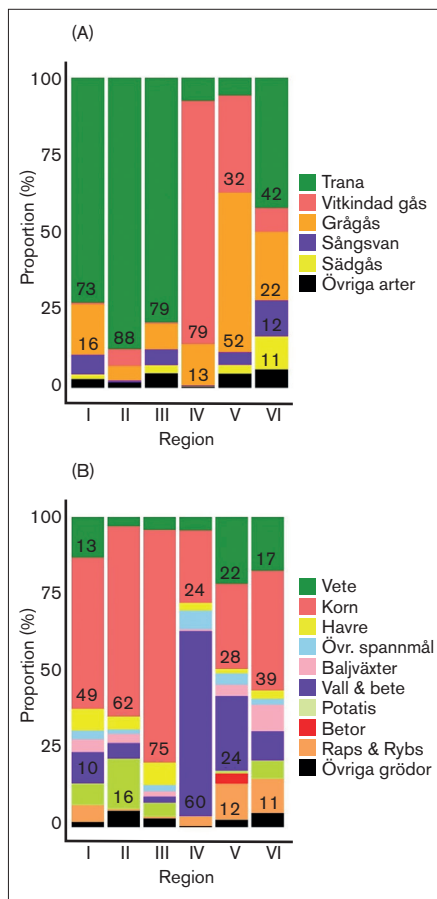
Foto: Johan Månsson

Relativt lågt nyttjande av vall

Vall och betesmark var vanligt förekommande i alla regioner och skador på dessa rapporterades för alla arter förutom trana. Det var emellertid bara på Gotland som vall och betesmark nyttjades i nivå med tillgång, och då av vitkindad gås.

med produktionsgrödor som annars riskerar att få stora skador.

Korn skulle kunna odlas som avledande gröda för alla arter och i alla regioner. Likaså skulle till exempel baljväxter kunna användas i region Mellansverige i syfte att minska skador av trana, vitkindad gås och grågås.

Figur 4. Andel av rapporterade skador fördelade på de olika fågelarterna och grödorna i de sex olika regionerna I – VI (se kartan i figur 1).

Slutsatser och rekommendationer

I vår studie såg vi att det fanns olika mönster i olika regioner vad gäller när skadorna uppstår, vilka grödor som drabbas samt vilka fåglar som ligger bakom. Denna kunskap kan användas för att avgränsa regioner med liknande skademönster och anpassa förebyggande åtgärder efter de specifika förhållanden som råder där.

Våra resultat indikerar när och var olika åtgärder kan behövas sättas in. Exempel på åtgärder är skrämsel, avledande odling/utfodring, ekonomisk ersättning och skydds jakt.

Med denna kunskap kan man optimera tillgängliga resurser och identifiera särskilt utsatta grödor i olika områden, liksom vilka fågelarter som ska utgöra mål för olika åtgärder.

Avledande grödor

En förebyggande åtgärd kan vara att odla attraktiva grödor för fåglarna på särskilda fält och försöka styra dem dit. Detta kan göras i kombination med att man skrämmer dem från fält

Lokala förhållanden

Var och när skador uppstår beror inte enbart på typ av gröda. Andra faktorer som avstånd mellan fält och övernattningsplatser, typen av landskap, storlek på fält, utvecklingsstadium på gröda, användning av gödning samt olika slags störningar kan också påverka den lokala skaderisken.

För att kunna begränsa fågelskadorna behöver vi alltså ta hänsyn till lokala förhållanden och väga samman dem med fåglarnas artspecifika födosökmönster samt de regionala mönstren vi kunde urskilja.

Samordning över länsgränser

Med undantag av Gotland såg vi att de regioner vi identifierade omfattade flera län. Likartade mönster i olika län avseende tidpunkt för skador, vilka grödor som utsätts samt vilka fågelarter som vållar skadorna tyder på att förebyggande åtgärder skulle kunna utformas och bli mer effektiva om de samordnas över länsgränser.